

SERGIUSZ WASIUTA ▶▶

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3402-963X>

Bezpieczeństwo energetyczne Europy w kontekście rosyjskiej inwazji na Ukrainę

Europe's Energy security in the context of Russian invasion on Ukraine

Abstract

The article presents an objective vision of the causes, content and possible consequences of non-compliance with energy security for the EU or Western democratic countries in connection with Russian imperialism's aggression against Ukraine as a manifestation of the resurgent colonial Soviet thinking and practice of conquering states and enslaving nations.

The concept of energy security has relatively new roots. Intensification of research, attempts at its systemic conceptualization are still ongoing. The author takes a contemporary view of the goals, threats, instruments, and methods of implementation of the policy of energy independence of the EU, diversification of resources and suppliers, and politically assesses the consequences of the still not fully overcome model of supply of raw materials from Russia to the countries of Europe as a hybrid threat. The scientific point of view organically correlates with the civic position, the principles of transatlantic energy security policy and the democratic European vision of contemporary events.

Keywords: Europe, energy security, Russian invasion, Ukraine

Энергетическая безопасность Европы в контексте российского вторжения в Украину

Аннотация

Данная статья представляет объективное видение причин, содержания и возможных последствий нарушения энергетической безопасности для ЕС и западных демократических стран в связи с агрессией российского империализма против Украины, что является проявлением возрождающегося колониального советского мышления и практики завоевания государств и порабощения народов.

Концепция энергетической безопасности имеет относительно новые корни. Продолжаются интенсивные исследования и попытки ее системной концептуализации. Автор представляет современный взгляд на цели, угрозы, инструменты и методы реализации политики энергетической независимости ЕС, диверсификации ресурсов и поставщиков, политически оценивает последствия все еще не до конца преодоленной модели поставок сырья из России в европейские страны как гибридную угрозу. Научная точка зрения органично коррелирует с гражданской позицией, принципами трансатлантической политики энергетической безопасности и демократическим европейским видением современных событий.

Ключевые слова: Европа, энергетическая безопасность, российское вторжение, Украина

Wprowadzenie

Współcześnie światowy rozwój gospodarczy osiągnął taki poziom, na którym sektor energetyczny ma wpływ na wszystkie jego segmenty, odgrywając w nich niekiedy kluczową rolę. Bezpieczeństwo energetyczne jest podstawą oraz wskaźnikiem koniunktury gospodarczej i jednym z priorytetów każdego państwa. Rządy określają cele polityki bezpieczeństwa energetycznego i mechanizmy jego realizacji, biorąc pod uwagę specyfikę organizacji społeczeństwa oraz funkcjonujący model administracji publicznej.

Niezawodne i niedrogie dostawy energii mają zasadnicze znaczenie dla jakości życia społeczeństwa. Wiele towarów i usług, z których korzystamy na co dzień, wiąże się z wykorzystaniem energii, takie jak domowy posiłek, komfort w domach, gorący prysznic, programy telewizyjne i radiowe, loty, przejazd autobusem, telefon, interwencje medyczne itp. Zakłócenia

w dostawach energii mogą spowodować całkowite zatrzymanie wielu działań. Energia jest towarem, a brak dostępu do przystępnych cenowo źródeł energii, zakłócenia w jej przepływach, nadmierne uzależnienie od importu i gwałtowne wahania cen są postrzegane jako potencjalne słabe punkty mające negatywny destabilizujący wpływ na gospodarkę, a w konsekwencji na gospodarczy i społeczny dobrobyt dotkniętych społeczeństw.

Mimo że dyskusje nad bezpieczeństwem energetycznym trwają od wielu lat, a związana z nim problematyka jest często rozpatrywana przez polityków i postrzegana jako kluczowa dla rozwoju gospodarczego regionów, to nie ma jego jednoznacznej, globalnej definicji. Najczęściej omawiane pojęcie traktowane jest jako ochrona obywateli, społeczeństwa, państwa i gospodarki przed zagrożeniami niedoboru energii. Bezpieczeństwo energetyczne (państwa, sojuszu państw) to kategoria obejmująca całość problematyki związanej z kwestiami zapewniania funkcjonowania państwa i swobody realizacji własnych interesów narodowych w niepewnym lub otwarcie nieprzyjawnym (niebezpiecznym, ryzykownym) środowisku energetycznym, głównie poprzez wykorzystywanie szans, podejmowanie wyzwań, redukcję ryzyka i przeciwdziałanie systemowym zagrożeniom energetycznym. Jest pojęciem złożonym mającym implikacje w wielu sferach: politycznej, ekonomicznej, środowiskowej, społecznej, technicznej itp. Według Lynne Chestera bezpieczeństwo energetyczne jest trudne do opisanego, ponieważ jest to raczej pojęcie przypominające abstrakcyjną ideę niż politykę lub termin (Chester, 2010, s. 891).

Już od kilkudziesięciu lat badacze próbują konceptualizować bezpieczeństwo energetyczne w sposób uniwersalny i dający się zastosować. W literaturze naukowej pojęcie bezpieczeństwa energetycznego pojawiło się już w latach 60. ubiegłego wieku (Lubell, 1961). Natomiast jako przedmiot badań bezpieczeństwo energetyczne zarysowało się na tle kryzysów naftowych lat 70. XX wieku. Jedną z najwybitniejszych wczesnych prac na temat bezpieczeństwa energetycznego był artykuł Masona Willricha, dotyczący międzynarodowych problemów energetycznych. Autor przedstawił dogłębną analizę międzynarodowego sektora energetycznego oraz konsekwencji kwestii energetycznych dla państw na poziomie krajowym, a także gospodarki światowej i środowiska globalnego. Wymieniony autor wskazuje na różnice sektorów energetycznych poszczególnych państw w zależności od tego, czy

jest to kraj importujący czy produkujący ropę. Z tego powodu dokonuje rozróżnienia między „bezpieczeństwem dostaw” a „bezpieczeństwem popytu” (Willrich, 1976, s. 746). Od tego momentu pod koniec XX wieku badania nad bezpieczeństwem energetycznym były prowadzone głównie w ramach ekonomii politycznej skupiającej się na dostawach. W centrum uwagi badaczy i twórców polityki energetycznej znajdowały się głównie problemy dywersyfikacją dostaw, nieprzerwanym ich dopływem i przystępnością cenową energii. W związku z powyższym, pojęcie bezpieczeństwa dostaw nadal jest jedną z głównych definicji bezpieczeństwa energetycznego.

Międzynarodowa Agencja Energetyczna (ang. *The International Energy Agency*) definiuje bezpieczeństwo energetyczne jako „nieprzerwaną dostępność źródeł energii po przystępnej cenie” (*What is energy security?; Energy security. Ensuring the uninterrupted availability...*). W podobny sposób bezpieczeństwo energetyczne jest traktowane w pracach Organizacji Narodów Zjednoczonych: „dostęp do czystych, niezawodnych i niedrogich usług energetycznych do gotowania, ogrzewania, oświetlenia, komunikacji i innych ważnych celów lub „ciągła dostępność energii w różnych formach, w wystarczających ilościach i po przystępnych cenach” (Goldberg, 2001).

Obecnie w studiach nad bezpieczeństwem energetycznym obserwujemy odejście od ujęcia klasycznego – stały się one dziedziną interdyscyplinarną. Zmiany klimatyczne, globalizacja i niepewna przyszłość paliw kopalnych dodały nowe wymiary, takie jak zrównoważony rozwój, efektywność energetyczna, łagodzenie emisji gazów cieplarnianych, dostępność usług energetycznych (ubóstwo energetyczne) itp. W ten sposób koncepcja bezpieczeństwa energetycznego została połączona z innymi kwestiami – środowiskowymi, społecznymi, politycznymi i *stricte* problemami bezpieczeństwa, szeroko pojętego zrównoważonego rozwoju. Jednym z celów wielowymiarowej analizy bezpieczeństwa energetycznego są międzynarodowe badania nad odmiennym postrzeganiem bezpieczeństwa energetycznego (Sovacool, 2012). Zamiast podejmowania prób konceptualizacji i ujednoczenia uniwersalnego pojęcia przedstawia się 16 odrębnych wymiarów bezpieczeństwa energetycznego, takich jak przystępne usługi energetyczne, sprawiedliwy dostęp do energii, efektywność energetyczna itp. Autorzy poszerzają interesujące nas pojęcie o takie jego aspekty, jak edukacja energetyczna i zapewnienie przejrzystości

w projektach energetycznych, twierdząc, iż właściwe postrzeganie istoty problemu różni się w zależności od wykształcenia, wieku, płci, kultury itp.

Inną próbę zdefiniowania omawianego pojęcia podejmują badacze Aleh Cherpa i Jessica Jewell. Badacze podkreślają, że koncepcja bezpieczeństwa energetycznego powinna opierać się na ogólnej koncepcji bezpieczeństwa, gdzie bezpieczeństwo energetyczne jest pojmowane jako niska podatność ważnych systemów energetycznych. „Podatność” wynika z odporności oraz narażenia na ryzyko – zarówno naturalne, jak i innych podmiotów społecznych. Autorzy analizują podatności w różnych systemach energetycznych, w tym w infrastrukturze energetycznej, usługach energetycznych, odnawialnych źródłach energii itp. Wspomniane podejście pomaga opisać pojęcie bezpieczeństwa energetycznego w sposób uniwersalny, jednak, jak zauważają sami autorzy, wciąż pozostaje ono bardzo abstrakcyjne i uzależnione od tego, kto go stosuje (Cherp, Jewell, 2014). Z powyższych względów bezpieczeństwo energetyczne jest pojęciem niejednoznacznym.

Bezpieczeństwo energetyczne jest zatem stanem zaufania do dostępności i możliwości stabilnego odbioru paliwa i energii odpowiedniej jakości zarówno w normalnych warunkach, jak też w przypadku nadzwyczajnych okoliczności (Wasiuta, 2016, s. 89–92). Innymi słowy, bezpieczeństwo energetyczne to ochrona państwa, jego obywateli i gospodarki przed niedoborami energii, przed już istniejącymi oraz potencjalnymi zagrożeniami wewnętrznymi i zewnętrznymi. Jest to również bezpieczeństwo infrastruktury energetycznej, wdrażanie nowych technologii redukujących stopień uzależnienia od importu surowców energetycznych poprzez rozwój energetyki niekonwencjonalnej.

W związku z powyższym celem niniejszego artykułu jest przedstawienie na tle agresji rosyjskiego imperializmu na Ukrainę obiektywnej wizji możliwych konsekwencji wykorzystania przez Federację Rosyjską zasobów energetycznych jako elementu szantażu międzynarodowego, przejawu odradzającego się kolonialnego myślenia radzieckiego, praktyki podboju państw oraz zniewolenia narodów, uwidocznienie przyczyn i następstw zagrożeń dla bezpieczeństwa energetycznego Unii Europejskiej (UE) i zachodnich demokracji.

Wojna Putina a europejskie bezpieczeństwo energetyczne

Inwazja Rosji na Ukrainę spowodowała niestabilność, przemoc i tragedie ludzkie na masową skalę, czego skutki są widoczne na całym kontynencie i poza nim. Kryzys wstrząsnął także światowym sektorem energetycznym oraz uwypuklił słabości bezpieczeństwa energetycznego Europy. Tocząca się wojna nie dotyczy bezpośrednio energii, ale ma drastyczne konsekwencje dla unijnego i ukraińskiego sektora energetycznego. Rosja używa surowców energetycznych jako narzędzia polityki od momentu rozpadu Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR). Rosyjski atak na Ukrainę uwidoczniał problemy nadmiernej zależności UE od rosyjskiej ropy i gazu, ponieważ jedna czwarta energii w Europie pochodzi z gazu ziemnego, który niemal w 45% jest importowany z Rosji (Surwillo, Slakaityte, 2022).

Wojna Rosji z Ukrainą szybko i dogłębnie zmienia europejski system energetyczny i ma większy, globalny wpływ z natychmiastowymi i trwałymi konsekwencjami. Rok 2022 był wyzwaniem dla państw Unii Europejskiej. Z jednej strony państwa unijne musiały udzielić Ukrainie pomocy monetarnej i militarnej, z drugiej – uporać się z własnymi problemami wewnętrznymi, w tym rosnącą inflacją, spowolnieniem wzrostu gospodarczego, zakłóceniem łańcucha dostaw itd. Ze względu na duże uzależnienie Europy od rosyjskich surowców energetycznych UE stała się podatna na wstrząsy zewnętrzne. Jedną z głównych przyczyn wyżej wymienionych problemów był skokowy wzrost cen surowców energetycznych po rosyjskiej inwazji na Ukrainę, który miał bezpośrednie i pośrednie skutki dla niemal wszystkich sektorów gospodarki. Tym samym w 2022 r. głównym celem UE było znaczne zmniejszenie ich zależności od surowców energetycznych pochodzących z Rosji oraz dywersyfikacja rynków dostaw.

Wiele państw, z Polską włącznie, w których sektor energetyczny obecnie jest oparty na węglu, będzie potrzebowała ram i ścieżek zapewniających bezpieczeństwo energetyczne uzupełnione wystarczającą ilością odnawialnych źródeł energii (OZE) i energetyką jądrową. Omawiany kryzys stał się dla UE okazją do transformacji rynku energii w obliczu wyzwań przyszłości w zakresie bezpieczeństwa.

Handel energią to podstawa globalnej gospodarki. Od pierwszej rewolucji przemysłowej kontrolowanie dostaw energii ma zasadnicze znaczenie dla

jej rozwoju. Zglobalizowany świat jest budowany wokół handlu konwencjonalnymi źródłami energii, takimi jak węgiel kamienny, węgiel brunatny, gaz ziemny, ropa naftowa, gaz łupkowy, piaski bitumiczne, uran, tor. Na ten proces decydujący wpływ mają kraje bogate w surowce (USA, Arabia Saudyjska, Katar, Norwegia, Australia, Kanada, Algieria, Nigeria, Rosja), jak też (po) uprzemysłowione bogate kraje (Chiny, Unia Europejska, Japonia). Niektóre państwa, takie jak Stany Zjednoczone czy Norwegia, można zaliczyć do obu z wyżej wymienionych kategorii. Tak więc rosyjska inwazja na Ukrainę i wynikające z niej zachodnie sankcje nałożone na Rosję – eksportera surowców energetycznych – nieuchronnie wywołują polityczne obawy dotyczące bezpieczeństwa energetycznego i zachowania gospodarek wychodzących z kryzysu pandemii Covid-19. Ta nagle obudzona wrażliwość na bezpieczeństwo energetyczne jest widoczna w decyzjach podejmowanych przez rządy państw UE oraz innych krajów na świecie.

Ograniczone zasoby energetyczne UE sprawiają, że jest ona skazana na import surowców. W 2013 r. największym eksporterem gazu ziemnego do UE były: Rosja (24% zużycia surowca), Norwegia (23%), Algieria (9%) i Katar (6%) (Wilczyński, 2015, s. 17).

Zależność krajów unijnych od rosyjskich surowców nie jest jednakowa. Na podstawie otwartych danych Eurostatu można stwierdzić, że małe państwa są zależne w większym stopniu niż duże. Tak w 2013 r. import ropy z Rosji pokrywał ponad 75% zapotrzebowania siedmiu krajów, zaś import gazu – 75% zapotrzebowania dwunastu państw: Austrii, Bułgarii, Czech, Finlandii, Litwy, Łotwy, Niemiec, Polski, Rumunii, Słowacji, Słowenii i Węgier. Pod względem ilościowym największymi importerami gazu z Rosji są Niemcy, Włochy i Hiszpania, ale procentowo nie są w grupie krajów importujących z Rosji więcej niż 75%. Najmniej zależne od importu surowców energetycznych z Rosji w 2013 r. były Cypr, Dania, Francja, Irlandia, Luksemburg, Malta, Portugalia, Hiszpania i Wielka Brytania. Importowały one mniej niż 25% gazu i ropy z Rosji łącznie (*Gaz z Rosji stanowi połowę importu do Europy*, 2014).

Pomimo nieustających wysiłków zmierzających do dołączenia do struktur Zachodu Ukraina, jako ważny kraj tranzytowy zależny od taniego gazu, była i pozostaje szczególnie narażona na rosyjską presję energetyczną. Państwo ukraińskie od lat zabiegało o większą niezależność energetyczną od Rosji i głębszą integrację z unijnym rynkiem energetycznym. Wraz z wybuchem

pełnoskalowej wojny rosyjsko-ukraińskiej dywersyfikacja dostaw energii ze źródeł nierosyjskich będzie wiązała się z wysokimi kosztami gospodarczymi dla UE w najbliższej przyszłości.

Międzynarodowa Agencja Energetyczna wezwała UE do nieprzedłużania ani podpisywania nowych kontraktów z rosyjskim Gazpromem. W międzyczasie UE badała inne możliwości dotyczące dywersyfikacji dostaw gazu. Jeszcze do niedawna Rosja dostarczała UE prawie 45% gazu i niemal jedną trzecią ropy, co naraziło UE na presję gospodarczą i polityczną. Szantaż energetyczny dotyczy przede wszystkim dostaw gazu, gdyż zastąpienie rosyjskiego surowca innymi źródłami nie może nastąpić natychmiast ze względu na niewystarczającą infrastrukturę gazową i warunki rynkowe, ograniczoną dostępność gazu skroplonego (Surwillo, Slakaityte, 2012).

Chociaż ropa może być transportowana drogą lądową i morską, zaspokojenie zapotrzebowania UE na energię będzie jednak wymagało zarówno dywersyfikacji szlaków dostaw energii, jak i przyspieszenia transformacji energetycznej. Ograniczenie współpracy energetycznej UE–Rosja na skutek rosyjskiej agresji na Ukrainę oznacza również poważną zmianę w kontynentalnej polityce energetycznej, która wpływa na wszystkie strony. Dla Rosji utrata rynku europejskiego oznacza utratę stałych wysokich dochodów i pogłębienie przyszłej zależności od Chin.

Tymczasem budowa gazociągu dla rosyjskiego gazu, takiego jak Nord Stream 2, omijającego Ukrainę jako państwo tranzytowe, jeszcze w większym stopniu wpłynęła niekorzystnie na sytuację Ukrainy, ponieważ dała Moskwie jasny sygnał, że nawet po aneksji części terytoriów ukraińskich przez Rosję, co już miało miejsce w 2014 r., handel surowcami energetycznymi z Europą nie ustanie.

W trakcie obecnej wojny Moskwa twierdzi, że Rosja robi „wszystko, co w jej mocy”, aby utrzymać stabilne przepływy gazu przez Ukrainę do UE. Szkody wyrządzone ukraińskiej infrastrukturze energetycznej i całej jej gospodarce jednak są nadal trudne do oszacowania. Według wstępnych szacunków stanem na 13 czerwca 2022 r., bezpośrednie straty w infrastrukturze ukraińskiej energetyki wynosiły 49,5 mld hrywien (UAH) lub 1,8 mld dolarów (USD) (Проект Плану відновлення України, 2022).

Po rozpoczęciu przez Rosję inwazji na Ukrainę 24 lutego 2022 r., gdy Nord Stream 2 znajdował się jeszcze w końcowej fazie przygotowań do

uruchomienia, wszystkim należało uświadomić, że ten projekt nie ma charakteru handlowego czy *stricte* biznesowego. W momencie ogłoszenia początku budowy Nord Stream 2 w 2015 r. kilku ówczesnych europejskich akcjonariuszy – w szczególności OMV¹ i BASF/Wintershall² – podpisało z Gazpromem lukratywne umowy dotyczące koncesji na produkcję gazu w Federacji Rosyjskiej (RF), które zostały na krótko wstrzymane po bezprawnej aneksji Krymu i agresji we wschodniej Ukrainie. Dla Moskwy inwestycje Gazpromu w projekty, takie jak Nord Stream 2, zamiast normalnej komercjalizacji służą wzbogaceniu kontrahentów ściśle powiązanych z prezydentem Rosji Władimirem Putinem, w tym firm kontrolowanych przez rosyjskich oligarchów już objętych programem sankcji USA, jak na przykład Giennadij Timczenko i Arkadij Rotenberg (Schmitt, 2022a).

W drugiej połowie 2021 i na początku 2022 r. Kreml ograniczył dostawy gazu do państw europejskich w nadziei, że w ten sposób można będzie osłabić zdecydowaną reakcję Zachodu na rosyjską agresję w Ukrainie. W szerokiej perspektywie wysiłki te nie powiodły się. Od miesięcy obserwujemy, jak Stany Zjednoczone wraz ze swoimi partnerami i sojusznikami z NATO nadal dostarczają Ukraincom defensywnej pomocy wojskowej. Zostały wprowadzone również bezprecedensowe sankcje ze strony państw wspólnoty transatlantyckiej i globalnych demokracji – od zamrażania aktywów finansowych oligarchów po środki blokujące sektor bankowy, aby wyrzucić presję na reżim Putina.

Ukraina w pułapce energetycznej

Ukraina od czasu upadku ZSRR była ograniczana politycznie i gospodarczo przez mocarstwa światowe i regionalne. Rosyjskie zasoby energetyczne były wykorzystywane jako narzędzie polityczne do utrzymywania Ukrainy w stanie zależności, w tym poprzez ceny na gaz. Kryzysy gazowe w 2006

¹ OMV – austriacka grupa, która zajmuje się przetwarzaniem ropy naftowej oraz dystrybucją produktów ropopochodnych, m.in. paliw. Na czele spółki, działającej w 18 krajach na 5 kontynentach, obecnie stoi Rainer Seele. (OMV Group, 2022).

² Wintershall Holding GmbH – największy producent gazu ziemnego i ropy naftowej w Niemczech, jest firmą o zasięgu globalnym i lokalnych korzeniach z siedzibą w Kassel (Wintershall Holding GmbH, 2022).

i 2009 r., kiedy spór Ukrainy z Gazpromem doprowadził do odcięcia dostaw rosyjskiego gazu do Europy, spowodowały rewizję ukraińskiej polityki energetycznej. W lutym 2011 r., wraz z ratyfikacją Traktatu, Ukraina została członkiem Wspólnoty Energetycznej – międzynarodowej organizacji, której celem jest rozszerzenie wewnętrznego rynku energii UE na państwa trzecie (Павлюк, Хорольський, s. 8; Савицький, 2014; Rybak, 2014).

Rosja nadal wywierała presję, m.in. gdy w listopadzie 2011 r. Gazprom zaoferował tańszy gaz, próbując zniechęcić Ukrainę do dążeń proeuropejskich. Realizacja nowych planów dotyczących polityki energetycznej Ukrainy przyspieszyła dopiero po konflikcie z Rosją w 2014 r. Utrata przez rząd ukraiński kontroli nad bogatymi w węgiel regionami wschodnimi (w tym Donbasu) oraz aneksja Krymu, gdzie znajdowała się ważna energetyczna infrastruktura krytyczna (wielkie elektrownie słoneczne, a także podmorskie złoża ropy i gazu), dodatkowo obciążały bezpieczeństwo energetyczne Ukrainy (Surwillo, Slakaityte, 2022).

W marcu 2014 r. Rosja jednostronnie wypowiedziała porozumienia charkowskie z 2010 r., które przewidywały obniżoną cenę gazu w zamian za dzierżawę ukraińskiej bazy morskiej w Sewastopolu na Krymie do 2042 r. (Держдума РФ денонсувала угоду про базування ЧФ РФ в Україні, 2014). Spowodowało to wzrost cen gazu w Ukrainie o 83% i wywołało poważną debatę polityczną na temat sposobów zwiększenia efektywności energetycznej i dywersyfikacji krajowego portfela energetycznego w celu ograniczenia zależności od Federacji Rosyjskiej do absolutnego minimum.

Nowa polityka energetyczna Ukrainy kładła nacisk na bardziej skuteczne metody zapewnienia efektywności energetycznej, liberalizację rynku oraz na inwestycje w duże projekty energii odnawialnej (tj. farmy słoneczne i wiatrowe). Rząd ukraiński zaprezentował również plany dalszego rozwoju energetyki jądrowej, a także dywersyfikacji gazu, w tym alternatywnych tras dostaw i terminalu skroplonego gazu ziemnego (ang. *liquefied natural gas* – LNG).

Członkostwo we Wspólnocie Energetycznej było początkowo postrzegane przez stronę ukraińską jako czynnik, który mógłby poprawić jej pozycję przetargową z Moskwą, m.in. poprzez pomoc w rozwiązywaniu niektórych sporów z Rosją, promowanie ukraińskich interesów oraz finansowe wsparcie modernizacji ukraińskiej infrastruktury energetycznej. Będąc jednak

systemem opartym na zasadach, których głównym celem jest integracja rynkowa, Komisja Europejska nie mogła w pełni spełnić tych oczekiwań.

Po konflikcie z 2014 r. Kreml skupił się na budowie nowych gazociągów (Turk Stream, Nord Stream 2), aby zmniejszyć znaczenie Ukrainy jako państwa tranzytowego, ponieważ sieć ropociągów i gazociągów, przecinających ten kraj, była pewną dźwignią w konfliktach z Rosją. Oprócz tego strona ukraińska zdecydowanie sprzeciwiała się rozbudowie Nord Stream 2. Kwestia szantażu gazowego była powoli redukowana przez prezydenta Ukrainy Petra Poroszenkę od 2015 r. poprzez stopniowe zmniejszenie zależności od rosyjskiego gazu. W 2018 r. w Brukseli prezydent Petro Poroszenko aktywnie przeciwdziałał budowie Nord Stream 2. Umowa tranzytowa Gazpromu z Ukrainą miała wygasnąć 1 stycznia 2020 r. W zasadzie Ukraina przestała kupować gaz bezpośrednio od Rosji, zawierając kontrakty na dostarczanie gazu z innymi państwami europejskimi. Jednocześnie Rosja starała się zredukować dochody Ukrainy z tranzytu gazu, które w różnych okresach wynosiły 2–3 mld USD rocznie (Kędziński, 2019; Kordas, 2019; Kubiak, 2019).

Rosyjska broń energetyczna przeciwko Europie od 24 lutego 2022 r. a odpowiedź transatlantycka

Rosyjska inwazja na Ukrainę w lutym 2022 r. nie tylko definitywnie położyła kres projektowi Nord Stream 2, ale doprowadziła do rewizji całokształtu dotychczasowej polityki energetycznej UE. Wyzwanie jest trudne, gdyż UE musi rozwiązywać problem wielopłaszczyznowo i jednocześnie zredukować wysokie uzależnienie od dostaw energii z Rosji, unikając przy tym recesji gospodarczej i podtrzymując stabilność społeczną.

W 2021 r. Unia Europejska importowała gazociągiem z Rosji średnio 380 mln m³ gazu dziennie, co w skali roku wynosiło około 140 mld m³. Dodatkowo rocznie importowano około 15 mld m³ skroplonego gazu ziemnego (LNG). Łącznie w 2021 r. importowany z Rosji gaz (155 mld m³) stanowił ok. 45% unijnego importu gazu i prawie 40% jego całkowitego zużycia. Kilka kontraktów na import gazu z Gazpromem wygasło do końca 2022 r., a część wygaśnie do 2030 r. (*Europa może zmniejszyć import gazu z Rosji*, 2022; Энергетична політика – у фокусі зовнішньої політики ЄС, 2022).

W dniu 1 czerwca 2022 r. Gazprom poinformował, że w okresie od stycznia do maja tego roku eksport gazu do państw tzw. dalekiej zagranicy (Europa bez państw bałtyckich oraz Turcja i Chiny) wyniósł 61 mld m³. Oznacza to spadek o 23,2 mld m³, czyli o 27,6% w stosunku do analogicznego okresu w poprzednim roku (Kardaś, 2022). Równocześnie Gazprom wstrzymał dostawy gazu do kolejnych odbiorców w UE: 27 kwietnia 2022 r. – do Polski i Bułgarii; 21 maja – do Finlandii; 31 maja – do holenderskiej firmy GasTerra; 1 czerwca – do Danii oraz dla brytyjskiej spółki Shell Energy Europe Limited (Kardaś, 2022; *Finlandia: Gasgrid, 2022; Gazprom wstrzymał dostawy gazu, 2022*). Po raz pierwszy w historii Gazprom od 1 czerwca wstrzymał dostawy rosyjskiego gazu również na rynek niemiecki dla Shell Energy (Trusewicz, 2022b). Kolejne państwo, do którego zostały wstrzymane dostawy rosyjskiego gazu od 15 czerwca 2022 r., to Francja. Rosyjski gigant zredukował też o 50% dostawy gazu do Włoch. Ponadto zmniejszenie dostaw potwierdziły austriacka firma OMV i czeska CEZ³. Z kolei do słowackiej spółki SPP – głównego importera gazu na Słowacji – 17 czerwca 2022 r. ograniczono dostawy o około 50% (*Rosyjski gaz. Gazprom wstrzymał dostawy do Francji, 2022*). W dniu 30 lipca tegoż roku Gazprom wstrzymał dostawy gazu również do Łotwy, oskarżając jej rząd o naruszenie warunków odbioru surowca. Rosyjski koncern nie sprecyzował jednak, jakie warunki miała rzekomo naruszyć strona łotewska (*Gazprom wstrzymał dostawy gazu do kolejnego kraju w UE, 2022; Gazprom wstrzymuje dostawy gazu dla Łotwy, 2022*).

Oficjalnym powodem wstrzymania dostaw gazu był brak zgody na regulowanie płatności w rublach za surowiec sprowadzany z Rosji. Prezydent Putin 31 marca 2022 r. podpisał rozporządzenie o tym, że państwa uznane za wrogie, które nałożyły sankcje na Rosję po jej inwazji na Ukrainę, powinny od 1 kwietnia 2022 r. płacić za gaz w rublach (RUB) za pomocą specjalnego konta w rosyjskim banku, w przeciwnym razie ich kontrakty zostaną zawieszono (*Russia not turning off gas taps, buyers have weeks for rouble pay, 2022*). Putin powiedział, że nabywcy rosyjskiego gazu „muszą otworzyć konta rublowe w rosyjskich bankach. To z tych rachunków będą dokonywane

³ Przedsiębiorstwo ČEZ (*Skupina ČEZ' České Energetické Závody*) – czeskie przedsiębiorstwo energetyczne z siedzibą w Pradze, założone w 1992 r. Zajmuje się głównie produkcją i sprzedażą energii elektrycznej i ciepła.

płatności za dostarczony gaz od jutra”, czyli od 1 kwietnia. „Jeśli takie płatności nie zostaną dokonane, uznamy to za zwłokę ze strony kupujących, ze wszystkimi tego konsekwencjami. Nikt nam nic nie sprzedaje za darmo, nie będziemy też działać charytatywnie – to znaczy istniejące umowy będą zatrzymane” – oznajmił w przemówieniu telewizyjnym (Nasr, Trevelyan, 2022). W opinii państw zachodnich powyższy sposób rozliczenia stanowiłby naruszenie zawartych umów, a ich renegowanie zajęłoby co najmniej kilka miesięcy. Z kolei Niemcy – największa europejska potęga gospodarcza i przemysłowa – nazwały rosyjski dekret „szantażem politycznym”.

Od 27 lipca 2022 r. Gazprom po raz kolejny zmniejszył dostawy surowca do Niemiec przez położony na dnie Bałtyku Nord Stream 1 do około 20% nominalnej zdolności przesyłowej gazociągu. Koncern przekazał, że rozpoczyna konserwację jeszcze jednej turbiny. Dzienna zdolność produkcyjna tłoczni Portowaja została zmniejszona do 33 m³ gazu dziennie. Dla porównania, maksymalna jej przepustowość wynosi około 160 mln m³ dziennie (*Gazprom wstrzymał dostawy gazu do kolejnego kraju w UE*, 2022).

Polska i Bułgaria były przygotowane na nieuchronne odcięcie gazu przez Rosję. Prawdopodobnie celem Moskwy było ostrzeżenie innych państw, które są bardziej uzależnione od rosyjskiego gazu i mają opóźnienia z dywersyfikacją, aby zastraszyć je oraz zmniejszyć sankcje wobec Rosji i tym samym wzmocnić kurs rubla. Doskonałym przykładem skuteczności takiej polityki Kremla są Węgry. Podczas gdy Polska zmniejszyła swoją zależność energetyczną od Rosji, rząd Viktora Orbána aktywnie dąży do pogłębienia więzi energetycznych z Rosją, argumentując to korzystnymi umowami (Jóźwiak, 2022). W przeciwieństwie do praktycznie wszystkich swoich europejskich sojuszników z radykalnej i populistycznej prawicy premier Orbán wspierał Putina nawet w trakcie wojny Rosji przeciwko Ukrainie. Wkrótce po tym, jak prawicowa populistyczna partia Orbána, Fidesz, powróciła do władzy w 2010 r., Rosja Putina stała się strategicznym sojusznikiem Węgier. Grając suwerenną kartą przeciwko UE i Zachodowi od początku 2010 r., Orbán i jego krajowi sojusznicy w coraz większym stopniu polegali na Chinach, Rosji i innych autokratycznych reżimach, takich jak Azerbejdżan i Kazachstan, traktując je jako alternatywne źródła ekonomiczne (*Węgry stawiają na Rosję. Chodzi nie tylko o gaz*, 2022). W ramach podpisanej w 2021 r. piętnastoletniej umowy z rosyjskim Gazpromem, Węgry otrzymują rocznie 3,5

mld m³ gazu przez Bułgarię i Serbię (gazociąg TurkStream) i kolejny 1 mld m³ przez rurociąg z Austrii (gaz z Nord Stream) (Sawicki, 2022).

Jednocześnie, zgodnie z celami Europejskiego Zielonego Ładu, emisje gazów cieplarnianych muszą zostać zredukowane do 2030 r. co najmniej o 55% w stosunku do poziomu z roku 1990 (*Europejski Zielony Ład*, 2022). Zgodnie z europejskim prawem dotyczącym klimatu do 2050 r. ma też być zapewniona zerowa emisja gazów cieplarnianych netto (neutralność klimatyczna). Z tego powodu szybkie, krótkoterminowe rozwiązania, takie jak spalanie węgla, złagodziłyby sytuację, mimo że są one sprzeczne z celami klimatycznymi UE (*PE za redukcją emisji gazów cieplarnianych*, 2022). Tak więc od lat państwa europejskie dotują paliwa odnawialne i przechodzą z węgla lub energii jądrowej na stosunkowo czystszy gaz ziemny. Trzeci pakiet energetyczny UE z 2009 r. zliberalizował rynki gazu i rozbił monopol kontrolowanego przez rząd rosyjski Gazpromu na europejskim rynku gazowym. Mechanizmy transferów fiskalnych UE miały pomóc słabszym gospodarkom europejskim w przeprowadzeniu transformacji energetycznej.

Jednak gwałtowne odbicie popytu po pandemicznym załamaniu, zmniejszające się wydobycie gazu w Europie, brak w pełni uzupełnionych magazynów gazu po ostrej zimie, zwiększony popyt Chin oraz inne czynniki doprowadziły do wielomiesięcznej niestabilności rynku i gwałtownych wzrostów cen gazu.

W związku z powyższym Międzynarodowa Agencja Energetyczna przedstawiła dziesięciopunktowy plan działania, mający na celu zmniejszenie zależności UE od rosyjskiego gazu o jedną trzecią do końca 2022 r., przy jednoczesnym przestrzeganiu obecnej agendy klimatycznej (*Europa może zmniejszyć import gazu z Rosji*, 2022).

Działania określone w tym i innych planach obejmują dywersyfikację dostaw gazu, wprowadzenie minimalnych wymogów dotyczących jego magazynowania, zwiększenie produkcji z niskoemisyjnych źródeł energii (np. bioenergii i energetyki jądrowej), zwiększenie efektywności energetycznej oraz przyspieszenie rozwoju energetyki wiatrowej i słonecznej. Jednak w późniejszej Deklaracji Wersalskiej z 11 marca 2022 r. UE zabrakło pilnych i wiarygodnych planów wykonawczych, pomimo ambitnego celu polegającego na redukcji importu gazu z Rosji o dwie trzecie do końca roku.

Przywołano już zaradcze środki nadzwyczajne, które mają na celu zwiększenie bezpieczeństwa dostaw gazu. Na przykład dostawy gazu z Norwegii zostały zwiększone do pełnej wydajności, aby wypełnić magazyny UE do 90%. Jest to jednak rozwiązanie krótkofalowe, ponieważ Norwegia nie może całkowicie pokryć udziału Rosji w zapotrzebowaniu UE na gaz (*PGNiG będzie miało więcej gazu z Norwegii*, 2022; *Norwegia zwiększy dostawy gazu do UE*, 2022). Inne alternatywy obejmują zwiększenie importu przez Południowy Korytarz Gazowy z Azerbejdżanu oraz zwiększenie inwestycji w źródła krajowe, w tym gaz łupkowy.

Dywersyfikacja dostaw gazu będzie również znacząco uzależniona od sektora skroplonego gazu ziemnego. Niektóre kraje już mocno zainwestowały w infrastrukturę LNG, np. Litwa i Polska (*Terminal LNG: gazowa ofensywa Polski*, 2014; Popławski, 2016). Tymczasem inne państwa obecnie opracowują takie plany, np. rząd niemiecki pracuje nad uruchomieniem w Niemczech w latach 2022–2023 kilku pływających terminali LNG (*USA dostarczą więcej gazu do Europy*, 2022). Dla przykładu, terminal skroplonego gazu w Wilhelmshaven (Dolna Saksonia) ma obsługiwać do 7,5 mld m³ gazu ziemnego rocznie, co odpowiadałoby ok. 8,5% obecnego zapotrzebowania na gaz w Niemczech. Kolejne terminale mają powstać w Stade koło Hamburga oraz w Brunsbuettel (Szlezwik-Holsztyn). Przyspieszają także prace nad pływającym terminalem LNG w Lubminie (Meklemburgia-Pomorze Przednie). Spółka Deutsche Regas chce importować tam od grudnia 2022 r. do 4,5 mld m³ gazu ziemnego rocznie (*Terminale LNG jeszcze w tym roku*, 2022). Łącznie całkowita zdolność importu LNG do UE wynosi 157 mld m³ rocznie, co wystarczy do zaspokojenia ok. 40% całkowitego zapotrzebowania na gaz.

Polityka rosyjskiego koncernu ograniczenia dostaw gazu do Unii uwolniła wielką niszę dla eksporterów LNG. Sprzedaż do UE jest rekordowa i większa niż do Chin czy Japonii. Przykładowo, w styczniu 2022 r. Gazprom dostarczył krajom unijnym 11,4 mld m³ gazu. To o 41% mniej niż w 2021 r. Udział dostaw gazu z Rosji w marcu 2022 r. już spadł z 55% do 40%. Do lata 2024 r. możliwe będzie uniezależnienie się od rosyjskiego gazu, z wyjątkiem kilku państw (*USA dostarczą więcej gazu do Europy*, 2022).

Państwa Wspólnoty Europejskiej znalazły więc innych dostawców i zakupiły rekordową w historii ilość gazu skroplonego – 11 mld m³. Tym samym

LNG już na początku 2022 r. stanowił 37% całego importu gazu do Europy (średnia za lata 2020–2021 to 23%). To niemal tyle, ile udziału w rynku UE i Wielkiej Brytanii ma Gazprom (40%). Na pomoc Unii ruszyła nawet Japonia – największy importer LNG na świecie, która zapewniła 75 mln ton LNG rocznie (Trusewicz, 2022a).

Jak podkreślił dyrektor wykonawczy Międzynarodowej Agencji Energetycznej Fatih Birol, kraje Unii Europejskiej w czerwcu 2022 r. po raz pierwszy w historii sprowadziły więcej gazu LNG z USA niż poprzez rurociągi z Rosji. Na wynik miało wpływ „gwałtowne ograniczenie” przez Rosję dostaw gazu ziemnego (*Gaz LNG*, 2022).

W celu zastąpienia importu gazu z Rosji USA wraz z partnerami międzynarodowymi planowały w 2022 r. dostarczyć do krajów UE dodatkowe 15 mld m³ skroplonego gazu ziemnego. Prezydent USA Joe Biden i przewodnicząca Komisji Europejskiej Ursula von der Leyen w Brukseli zapowiedzieli, że w dłuższej perspektywie wartości te wzrosną do 50 mld m³ rocznie. Według Komisji mogłoby to zastąpić około jednej trzeciej obecnego importu gazu z Rosji (*USA dostarczą więcej gazu do Europy*, 2022).

W 2021 r. import gazu za pośrednictwem LNG wykorzystywał tylko połowę możliwej przepustowości (ok. 80 mld m³), stąd istnieje duży potencjał dla rozwoju oraz integracji tego systemu. W obecnych warunkach cena LNG może jeszcze stosunkowo wzrosnąć, czemu sprzyja trwająca w Ukrainie wojna, ogólnoswiatowe trendy wzrostowe cen gazu, stosunkowo nieelastyczny rynek LNG na zasadzie kontraktów długoterminowych, ograniczenia infrastrukturalne przepływów importowych i eksportowych itp. (Surwillo, Slakaityte, 2022).

Spółeczność transatlantycka musi skutecznie przeciwstawić się szantażowi RF w zakresie dostaw energii. Jest to szczególnie ważne w sytuacji, gdy prezydent Putin od lat wykorzystuje energetykę przeciwko Europie, a przychody z węgłowodórów odgrywają pierwszorzędą rolę w finansowaniu zdolności moskiewskiej dyktatury do prowadzenia wojny i dozbrajania wojska.

Biorąc pod uwagę całkowitą państwową kontrolę w reżimach autorytarnych, który cechuje Rosję, prawie każdy sektor społeczeństwa może być wykorzystany jako broń hybrydowa, aby osiągnąć cele geopolityczne. To może być cyberprzestrzeń, łańcuchy dostaw energii, aktywa kosmiczne itp. Geneza wykorzystywania przez Rosję czynnika energetycznego jako

elementu szantażu przeciwko Europie jest kluczowym przykładem autorytarnej działalności, w tym licznych odcięć Ukrainy od dostaw gazu na przestrzeni lat – w 2009, 2014, 2015 i 2018 r. Mimo tych wyraźnych przykładów manipulacji energią przez Kreml niektórzy politycy i liderzy biznesu w Europie Zachodniej realizowali politykę pogłębionej współpracy energetycznej z Rosją, w tym rozwijali kremlowski projekt wpływów z ostatniej dekady – rurociąg Nord Stream 2 przez Morze Bałtyckie.

Minister spraw zagranicznych Niemiec Annalena Baerbock w wywiadzie dla gazety „Bild am Sonntag” nazwała samooszukiwaniem to, że jej państwo przez lata otrzymywało tani gaz ziemny z Rosji: „Musimy skończyć z samooszukiwaniem się, że kiedykolwiek dostaliśmy tani gaz z Rosji. Może nie zapłaciliśmy za to dużo pieniędzy, ale zapłaciliśmy za to naszym bezpieczeństwem i niezależnością. A Ukraińcy już zapłacili za to tysiącami swoich istnień ludzkich. Rozliczenie przyszło później, co tym bardziej dramatyczne (...) Czasem zastanawiam się, czy niektórzy nie rozumieli, że to nie jest gra z regułami i nie nagłe przerwy w dostawach. Gazociągi z Rosji to już nie zwykłe rurociągi, ale broń w wojnie hybrydowej. Jeżeli Putin nie dostarcza gaz przez Nord Stream 1, dlaczego miałby dostarczać przez Nord Stream 2? Przez Nord Stream 1 płynie za mało gazu nie dlatego, że rurociąg jest uszkodzony, ale dlatego, że Putin tego nie chce” (*Глава МЗС Німеччини*, 2022). Z kolei wiceprzewodniczący Bundestagu Wolfgang Kubicki opowiedział się za uruchomieniem gazociągu Nord Stream 2 w celu zapełnienia magazynów gazu na zimę, pomimo inwazji Rosji na Ukrainę. Jego zdaniem, po dokonaniu tego rurociąg można będzie ponownie zamknąć.

Na powyższą wypowiedź wiceprzewodniczącego niemieckiego parlamentu ostro zareagował minister spraw zagranicznych Ukrainy Dmytro Kuleba: „Apele niektórych niemieckich polityków o uruchomienie Nord Stream 2 na krótki czas, a następnie jego zamknięcie są irracjonalne. Przypomina to uzależnienie od narkotyków, gdy ktoś mówi: «Tylko ostatni raz!», nie zdając sobie sprawy z tragicznych konsekwencji każdego z takich «ostatnich razy». Zależność od rosyjskiego gazu zabija!” (*“Drug Addiction” – Kuleba Responds to Calls for Northern Stream-2 Launch*, 2022). Niemiecki rząd także odrzucił pomysł wiceprzewodniczącego Bundestagu.

W 2021 r. Kreml celowo ograniczył eksport gazu ziemnego do europejskich magazynów, z których wiele należało do kontrolowanego przez Kreml

Gazpromu. Stworzyło to niedobór gazu w całej UE, co również częściowo uwarunkowało reakcję niektórych państw na atak Rosji na Ukrainę, gdyż działania zbrojne rozpoczęły się w szczycie europejskiego sezonu grzewczego w lutym 2022 r. (Schmitt, 2022b).

Rosja wykorzystywała również rurociągi Nord Stream 1 i Nord Stream 2 w celu przyspieszenia strategicznej korupcji politycznej w Europie. Proceder dotyczył byłych wyższych urzędników opuszczających urząd tylko po to, by w końcu pracować na rzecz rosyjskich interesów, państwowych firm energetycznych, takich jak Gazprom i Rosneft oraz zależnych od nich spółek. Na przykład były kanclerz Niemiec Gerhard Schröder, który po odejściu z urzędu przyjął wiele takich funkcji, w tym w Rosnieft i kontrolowanej w większości przez Gazprom spółce Nord Stream. Niestety, w ciągu ostatniej dekady w jego ślady poszła coraz większa liczba byłych urzędników, w tym z Francji, Austrii i innych krajów. Wśród takich spektakularnych przykładów można wymienić dołączenie byłego francuskiego premiera François Fillona do zarządu rosyjskiej państwowej grupy naftowej Zarubezhneft czy byłej austriackiej minister spraw zagranicznych Karin Kneissl do zarządu kontrolowanej przez Kreml Rosneft w 2021 r. (Schmitt, 2022b).

Po inwazji na Ukrainę Rosja zwiększyła presję energetyczną, aby powstrzymać zjednoczoną europejską reakcję, odcinając eksport gazu do Polski, Bułgarii, Finlandii, Danii i Holandii. Skuteczna polityka w zakresie infrastruktury energetycznej, prowadzona w ramach Europejskiej Unii Energetycznej i wspierana przez amerykańską dyplomację energetyczną, sprawiła jednak, że kraje te są odporne na rosyjskie szantaże. W rzeczywistości Polska i Bułgaria są najbardziej przygotowane do zneutralizowania presji wynikającej z odcięcia surowców poprzez rozwijanie takich projektów jak terminal LNG w Świnoujściu i gazociąg BalticPipe, a także długo oczekiwany bułgarski Interconnector Grecja-Bułgaria, który miał zostać uruchomiony pod koniec 2022 r. (Schmitt, 2022b).

Trzeba podkreślić, że Stany Zjednoczone przez lata metodami dyplomatycznymi konsekwentnie próbowały ograniczyć wpływ rosyjskich dostaw energii na bezpieczeństwo energetyczne Europy. Dotyczy to zwłaszcza środków mających na celu wstrzymanie wspieranego przez Kreml gazociągu Nord Stream 2, a także nakładania obowiązujących sankcji.

Podsumowanie

Istniejące wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa energetycznego UE, jako skutek rosyjskiego ataku na Ukrainę, można rozpatrywać zarówno w perspektywie krótkofalowej, jak i długofalowej. Każda z nich wiąże się ze znaczącą destabilizacją pracy całego sektora energetycznego kraju i Unii Europejskiej poprzez ograniczanie lub zakłócanie dostaw energii, prowadząc do wypadków i innych negatywnych implikacji dla branży energetycznej, całej gospodarki i społeczeństwa. Z tego powodu zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego wymaga skoordynowanych systemowych i pilnych działań na poziomie ekonomicznym, społeczno-politycznym, międzynarodowym. Likwidacja niedoskonałości zarządzania w tej sferze także musi być bardzo ważnym czynnikiem polityki zrównoważonego energetycznego rozwoju UE. Wszystkie te grupy zagrożeń w trakcie rozpętanej pełnowymiarowej wojny Rosji na Ukrainie teraz są obecne, a ich skutki są tragiczne.

Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego przy ograniczeniach w dostępie do zasobów determinują potrzeby usprawniania procesów planowania i koordynacji działań organów publicznych, które koniecznie muszą skupiać się na reformowaniu, integracji sektora energetycznego jako ważnego elementu jednolitego europejskiego systemu bezpieczeństwa w kierunku zwiększenia jego efektywności, stworzenia warunków dla niezawodnych dostaw i tranzytu energii, wzmocnienia jego odporności na wielorakie negatywne wpływy zewnętrzne.

Polityka bezpieczeństwa UE powinna bezpośrednio zachęcać do przejścia na odnawialne źródła energii, korzystać z różnych form i instrumentów mobilizacji poprzez ulgi podatkowe, różne wersje polityki zwiększania wydajności czystej energii elektrycznej. Priorytetowym zadaniem jest uzupełnienie korzystania z czystych źródeł energii i jej zaawansowanej produkcji inwestycjami w wykwalifikowaną siłę roboczą, aby sprawić, żeby energooszczędna czysta gospodarka oraz jej produkty, takie jak pompy ciepła, stały się bardziej opłacalne dla biznesu i przystępne cenowo dla odbiorców.

Biorąc pod uwagę znaczącą rolę, jaką dochody z węgłowodórów odgrywają w finansowaniu zdolności reżimu Putina do prowadzenia wojny, ważne jest, aby społeczność międzynarodowa natychmiast podjęła kroki w celu powstrzymania tego przepływu pieniędzy. Nikt nie jest w stanie przewidzieć,

jak potoczy się sytuacja w Ukrainie ani jak zareagują światowe rynki energii. Niemniej jednak, państwa demokratyczne powinny i mogą wykorzystać ten kryzys jako katalizator do realizacji długoterminowej polityki energetycznej i obrony swoich interesów, zanim historia się powtórzy.

W związku z powyższym, skoordynowana na najwyższym szczeblu transatlantycka polityka bezpieczeństwa energetycznego oraz sankcji powinna nadal wywierać presję na reżim Putina. Po pierwsze, musi ona zakładać rezygnację z importu rosyjskiej energii za pośrednictwem sektora prywatnego, w ramach którego globalni handlowcy energii nadal w dużej mierze importują rosyjską ropę. Po drugie, należy zastosować ukierunkowane, dostosowane technologicznie sankcje dotyczące zdolności rosyjskich statków morskich do eksportu węglowodorów na rynki światowe. I wreszcie, tymczasowe działania dałyby czas na dalszą reorientację globalnych łańcuchów dostaw z rosyjskiego importu ropy i gazu w największym możliwym stopniu, co z kolei umożliwiłoby następną fazę skoordynowanych wtórnych sankcji blokujących rosyjskie państwowe podmioty naftowe i gazowe w połączeniu z właściwą restrykcyjną polityką.

Odzyskanie utraconego udziału w eksporcie gazu do UE będzie wymagało po stronie rosyjskiej dużych inwestycji w infrastrukturę, aby eksportować dodatkowe ilości gazu do Chin. Rosja nie ma technicznej możliwości przekierowania rurociągowego eksportu gazu z Europy na rynki azjatyckie. Rosnące powoli dostawy do Chin gazociągiem Siła Syberii (w 2020 r. – 4,1 mld m³, w 2021 r. – 10,4 mld m³, w 2022 r. przesył mógł wynosić 16 mld m³) pochodzą ze złóż wschodniosyberyjskich, a rurociąg ten nie ma połączenia ze złożami zachodniosyberyjskimi stanowiącymi główną bazę surowcową dla eksportu do państw Europy (Menkiszak, 2022). Oczekiwano, że do 2025 r. wolumeny wzrosną i wyniosą w sumie 48 mld m³ rocznie (Malinowski, 2022). Biorąc pod uwagę obecny klimat, zarówno wolumeny, jak i harmonogram mogą ulec zmianom, ale utracony już udział w prognozowanym zużyciu gazu w UE nie zostanie w pełni odzyskany przez Rosję, która będzie coraz bardziej uzależniona od chińskiego popytu.

Istnieją poważne problemy i implikacje dla bezpieczeństwa energetycznego, odporności systemów energetycznych i dekarbonizacji. W Europie trwa najpoważniejszy kryzys bezpieczeństwa od czasów drugiej wojny światowej, charakteryzujący się wszechobecnym wymiarem odstraszenia nuklearnego

i intensywnymi działaniami wojennymi, podczas gdy rozwija się inny bezprecedensowy, narastający kryzys: zmiana klimatu i dewastacja środowiska.

W 2022 r. Europa znacznie zredukowała swoją zależność energetyczną od Rosji, choć procesowi temu sprzyjały również własne decyzje Kremla, takie jak obowiązek zapłaty rublami przez odbiorców gazu oraz wstrzymanie dostaw gazu gazociągiem Nord Stream 1, który ostatecznie zmniejszył eksport rosyjskiego gazu ziemnego do Europy o 80 miliardów metrów sześciennych. Ważną rolę w niezależności energetycznej Europy odegrały także unijne sankcje, jak np. embargo na rosyjski węgiel i ropę naftową, nałożone w piątym i szóstym pakiecie sankcji, a także decyzja państw G7 i Unii Europejskiej o ustanowieniu górnej granicy ceny sprzedaży rosyjskiej ropy naftowej, która została ustalona na poziomie 60 USD. Tym samym, w wyniku decyzji Zachodu udział rosyjskich produktów energetycznych w rynku europejskim jest na najniższym poziomie od kilkudziesięciu lat.

Pomimo ważnych kroków podjętych w 2022 r. przed Europą nadal stoi szereg wyzwań. Według Międzynarodowej Agencji Energetycznej obecne zagrożenia energetyczne jeszcze nie ustąpiły, ponieważ ceny są nadal niestabilne i wrażliwe, a niektóre kraje nadal borykają się z poważnymi problemami w swoich sektorach przemysłowych zależnych od gazu. Unia Europejska ma jeszcze wiele do zrobienia, aby sprostać obecnym i przyszłym wyzwaniom energetycznym. Chociaż poszczególne państwa znalazły potencjalnych dostawców gazu ziemnego, kluczowe jest, aby te działania były lepiej skoordynowane między państwami członkowskimi UE.

Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego staje się ze wszystkich stron priorytetem do tworzenia warunków normalnego funkcjonowania wszystkich sektorów gospodarki każdego demokratycznego państwa zachodniego.

PROF. DR HAB. SERGIUSZ WASIUTA

Instytut Bezpieczeństwa i Informatyki
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków
sergiusz.wasiuta@up.krakow.pl

Bibliografia

- Cherp, A., Jewell, J. (2014, December). The concept of energy security: Beyond the four As. *Energy Policy*, 75, 415–421.
- Chester, L. (2010). Conceptualising energy security and making explicit its polysemic nature. *Energy Policy*, 38(2).
- “Drug Addiction” – Kuleba Responds to Calls for Northern Stream-2 Launch (2022, 19 sierpnia). Pobrane z: <https://www.eurointegration.com.ua/eng/news/2022/08/19/7145227>.
- Energy security. Ensuring the uninterrupted availability of energy sources at an affordable price*. Pobrane z: <https://www.iea.org/areas-of-work/ensuring-energy-security>.
- Europa może zmniejszyć import gazu z Rosji w ciągu roku o 1/3. IEA wskazuje 10 niezbędnych kroków (2022, 4 marca). Pobrane z: <https://www.teraz-srodowisko.pl/aktualnosc/miedzynarodowa-agencja-emergii-gaz-ziemny-rosja-unia-europejska-11555.html>.
- Europejski Zielony Ład. „Gotowi na 55” (2022). Pobrane z: <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/green-deal/fit-for-55-the-eu-plan-for-a-green-transition>.
- Finlandia: Gasgrid: Gazprom wstrzymał dostawy gazu ziemnego (2022, 21 maja). Pobrane z: <https://www.wnp.pl/gazownictwo/finlandia-gasgrid-gazprom-wstrzymal-dostawy-gazu-ziemnego,582708.html>.
- Gaz LNG. UE pierwszy raz w historii odebrała więcej surowca z USA niż przez rurociągi z Rosji (2022, 1 lipca). Pobrane z: <https://biznes.interia.pl/gospodarka/news-gaz-lng-ue-pierwszy-raz-w-historii-odebrala-wiecej-surowca-z,nId,6129980>.
- Gaz z Rosji stanowi połowę importu do Europy (2014, 22 lipca). Pobrane z: <https://www.cire.pl/artykuly/opinie/90490-gaz-z-rosji-stanowi-polowe-importu-do-europy>.
- Gazprom wstrzymał dostawy gazu do kolejnego kraju w UE (2022, 30 lipca). Pobrane z: <https://tvn24.pl/biznes/ze-swiate/gazprom-wstrzymal-dostawy-gazu-do-lotwy-5995905>.
- Gazprom wstrzymuje dostawy gazu dla Łotwy (2022, 30 lipca). Pobrane z: <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8502151,lotwa-gazprom-wstrzymuje-dostawy-gazu.html>.
- Goldemberg, J. (2001). *World energy assessment. Energy and the challenge of sustainability*. United Nations, NY.
- Józwiak, V. (2022, 24 czerwca). Gaszenie pożarów. Wyzwania dla piątego rządu Viktora Orbána. *Biuletyn PISM*, 104 (2523). Pobrane z: <https://www.pism.pl/publikacje/gaszenie-pozarow-wyzwania-dla-piatego-rzadu-viktora-orb%C3%A1na>.
- Kardaś, S. (2022, 3 czerwca). Spadek eksportu rosyjskiego gazu do Europy. *Analizy OSW*. Pobrane z: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-06-03/spadek-eksportu-rosyjskiego-gazu-do-europy>.
- Kędzierski, M. (2019). Między sankcjami a Nord Stream 2. *Nowa Europa Wschodnia*, 1(63).
- Kordas, J. (2019). Stare i nowe gry interesów wokół Nord Stream. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate*, 9(3).
- Kubiak, M. (2019). Gra o Nord Stream 2. *Nowa Europa Wschodnia*, 1(63).
- Lubell, H. (1961). Security of Supply and Energy Policy in Western Europe. *World Politics*, 13(3), 400–422.

- Malinowski, D. (2022, 6 lipca.) *Gazprom porzuca Europę, ale Azja może być dla niego pułapką*. Pobrane z: <https://www.wnp.pl/gazownictwo/gazprom-porzuca-europe-ale-azja-moze-byc-dla-niego-pulapka,599563.html>.
- Marszałek-Kawa, J., Plecka, D., Hołub, A. (red.). (2018). *Social Security. Selected Aspects*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Menkiszak, M. (2022, 22 lipca). Rosja: przygotowania do wojny gazowej. *Analizy OSW*. Pobrane z: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-07-22/rosja-przygotowania-do-wojny-gazowej>.
- Nasr, J., Trevelyan, M., (2022, March 31). *Putin tells Europe: Pay in roubles or we'll cut off your gas*, Pobrane z: <https://www.reuters.com/business/energy/russia-sets-deadline-rouble-gas-payments-europe-calls-it-blackmail-2022-03-31>.
- Norwegia zwiększy dostawy gazu do UE (2022, 23 czerwca). Pobrane z: <https://www.wnp.pl/gazownictwo/norwegia-zwiekszy-dostawy-gazu-do-ue,594913.html>.
- OMV Group (2022). Pobrane z: <https://www.omv.com/en/about-us>.
- PE za redukcją emisji gazów cieplarnianych o 55% do 2030 r. przy ochronie miejsc pracy (2022, 23 czerwca). Pobrane z: <https://www.teraz-srodowisko.pl/aktualnosci/PE-redukcja-emisja-GHG-12073.html>.
- PGNiG będzie miało więcej gazu z Norwegii jeszcze w tym roku (2022, 12 maja). Pobrane z: <https://energia.rp.pl/gaz/art36276911-pgnig-bedzie-mialo-wiecej-gazu-z-norwegii-jeszcze-w-tym-roku>.
- Popławski, K. (2016, 13 września). Litewski rynek energii jest niezależny – rozmowa z Rokasem Masiulisem. *Przegląd Bałtycki*. Pobrane z: <https://przegladbaltycki.pl/3122,litewski-rynek-energii-niezalezny-rozmowa-rokasem-masiulisem.html>.
- Rosyjski gaz. Gazprom wstrzymał dostawy do Francji (2022, 17 czerwca). Pobrane z: <https://businessinsider.com.pl/gospodarka/rosyjski-gaz-gazprom-wstrzymal-dostawy-do-francji/zgnzmth>.
- Russia not turning off gas taps, buyers have weeks for rouble pay, (2022, 1 kwietnia). Pobrane z: <https://www.aljazeera.com/news/2022/4/1/russia-not-turning-off-gas-taps-buyers-have-weeks-for-rouble-pay>.
- Rybak, E. (2014). *Energy Community – What Does it Mean for Ukraine?*. Pobrane z: <https://www.ogel.org/article.asp?key=3457>.
- Sadecki, A. (2022, 21 czerwca). Piąty rząd Orbána: pełnia władzy w cieniu kryzysów. *Komentarze OSW*, 457. Pobrane z: https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/Komentarze_OSW_457_0.pdf.
- Sawicki, B. (2022, 13 lipca). Węgry ogłaszają stan wyjątkowy w energetyce. Pobrane z: <https://energia.rp.pl/energetyka-zawodowa/art36694981-wegry-oglaszaja-stan-wyjatkowy-w-energetyce>.
- Schmitt, B.L. (2022a, 15 czerwca). *European Energy Security Post-Russia*. Pobrane z: <https://cepa.org/european-energy-security-post-russia>.
- Schmitt, B.L. (2022b, 7 czerwca). *The United States Commission on Security and Cooperation in Europe Hearing on: “European Energy Security Post-Russia”*. Pobrane z: https://www.csce.gov/sites/helsinkicommission.house.gov/files/BLS_us_helsinki_commission_eu_energy_testimony_07_Jun_2022_FINAL.pdf.
- Sovacool, B.K. (2012, 26 June). Energy security: challenges and needs. *Wires Energy and Environment*, 1(1), 51–59.

- Surwillo, I., Slakaityte, V. (2022, 17 marca). *With energy at play in the Ukraine war, everybody pays*, <https://www.diis.dk/en/research/with-energy-play-in-the-ukraine-war-everybody-pays>.
- Terminal LNG: gazowa ofensywa Polski (2014, 23 grudnia). Pobrane z: <https://www.pb.pl/terminal-lng-gazowa-ofensywa-polski-778684>.
- Terminale LNG jeszcze w tym roku. Niemcy przyspieszają prace (2022, 5 lipca). Pobrane z: <https://www.dw.com/pl/terminale-lng-jeszcze-w-tym-roku-niemcy-przyspieszaja%C4%85-prace/a-62370965>.
- Trusewicz, I. (2022a, 10 lutego). *Gazprom strzelił sobie w kolano? Europa importuje gaz LNG na potęgę*. Pobrane z: <https://energia.rp.pl/gaz/art35673851-gazprom-strzelil-sobie-w-kolano-europa-importuje-gaz-lng-na-potege>.
- Trusewicz, I. (2022b, 1 czerwca). *Gazprom wstrzyma dostawy do Niemiec. Na razie jednemu odbiorcy*. Pobrane z: <https://energia.rp.pl/gaz/art36428091-gazprom-wstrzyma-dostawy-do-niemiec-na-razie-jednemu-odbiorcy>.
- USA dostarczą więcej gazu do Europy (2022, 25 marca). Pobrane z: <https://www.dw.com/pl/usa-dostarcz%C4%85-wi%C4%99cej-gazu-do-europy/a-61261699>.
- Wasiuta, S. (2016). Rola NATO w zapewnieniu bezpieczeństwa energetycznego i ochrony infrastruktury energetycznej. *Przegląd Geopolityczny*, 16.
- Węgry stawiają na Rosję. Chodzi nie tylko o gaz (2022, 25 lipca). Pobrane z: <https://warsawinstitute.org/pl/wegry-stawiaja-na-rosje-chodzi-nie-tylko-o-gaz>.
- What is energy security? Pobrane z: <https://www.iea.org/topics/energy-security/whatisenergysecurity>.
- Wilczyński, M. (2015). *Gaz ziemny wsparciem dla niskoemisyjnej gospodarki*. Warszawa: Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju.
- Willrich, M. (1976). International Energy Issues and Options. *Annual Review of Energy*, 1, 743–772.
- Wintershall Holding GmbH (2022). Pobrane z: <https://www.basf.com/global/en/careers/why-join-basf/locations/basf-group-companies/wintershall.html>.
- Глава МЗС Німеччини: за дешевий газ із РФ ми заплатили безпекою і незалежністю (2022, 28 sierpnia). Pobrane z: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/08/28/7145718>.
- Держдума РФ денонсувала угоду про базування ЧФ РФ в Україні (2014, 31 marca). Pobrane z: <https://www.unian.ua/politics/902450-derjduma-rf-denonsuvala-ugodu-pro-bazuvannya-chf-rf-v-ukrajini.html>.
- Енергетична політика – у фокусі зовнішньої політики ЄС (2022, 23 maja). Pobrane z: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/energetichna-politika---u-fokusii-zovnishnii-politiki-es_uk?s=232.
- Павлюк, С., Хорольський, Р. (2015). Співробітництво між Україною та Європейським Союзом у сфері енергоефективності. Київ: ГО „Лабораторія законодавчих ініціатив”. Pobrane z: <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/2.pdf>.
- Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Аудиту збитків, понесених внаслідок війни» (2022, lipiec). Pobrane z: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/audit-of-war-damage.pdf>.

Савицький, О. (2014). Україна та Енергетичне Співтовариство. Критерії відповідності енергетичної політики України вимогам Договору про заснування Енергетичного Співтовариства. *Аналітична доповідь*. Київ: Національний Екологічний Центр України. Pobrane z: https://necu.org.ua/wp-content/uploads/EN_COM_analys_V222.pdf.